

Sygn. akt II CSK 294/06

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 grudnia 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Gerard Bieniek

SSN Barbara Myszka

w sprawie z powództwa J. W. i A. W.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Wojewodę W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 13 grudnia 2006 r.,

skargi kasacyjnej powoda J. W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 10 stycznia 2006 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w stosunku do powoda J. W. i
sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do
ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 19 lutego 2003 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody W. na rzecz powodów J. W. i A. W. kwotę 1.562.400 zł z ustawowymi odsetkami.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że umową dzierżawy zawartą w styczniu 1977 r. na czas nieokreślony między wydzierżawiającym Wojewódzkim Funduszem Turystyki i Wypoczynku w L. a dzierżawcą Ś. Zakładami Artykułów Technicznych w Ś. oddano w dzierżawę teren leśny w B. obejmujący działkę nr 826/10 o powierzchni 2.600 m² z przeznaczeniem na zakładowy ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy. W umowie tej przewidziano, że dzierżawcy przysługiwać będzie uprawnienie do wzniesienia na dzierżawionym terenie obiektów trwałych zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego na podstawie dokumentacji technicznej uzgodnionej z wydzierżawiającym. W powołanej umowie zakazano ponadto dzierżawcy przelewania na inne podmioty swoich praw wynikających z umowy.

Na podstawie ustawy z dnia 26 maja 1978 r. o utworzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu (Dz.U. Nr 14, poz. 59) wraz z przepisami wykonawczymi majątek oraz zobowiązania Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku w L. przejął Skarb Państwa, stając się jednocześnie stroną przedmiotowego stosunku dzierżawy. W czasie jego trwania, gdy wydzierżawiającym był Wojewódzki Fundusz Turystyki i Wypoczynku w L., a następnie Skarb Państwa, dzierżawca wznosił na dzierżawionej nieruchomości wiele budynków i budowli.

Decyzją z dnia 4 września 1992 r. Wojewoda L. stwierdził nieodpłatne nabycie z dniem 5 grudnia 1990 r. prawa użytkowania wieczystego m.in. działki 826/10 oraz prawa własności znajdujących się na niej budynków i urządzeń przez Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w L., w którego zarządzie nieruchomość ta pozostawała w dniu 5 grudnia 1990 r.

W 1992 r. ogłoszona została upadłość Ś. Zakładów Artykułów Technicznych, zaś umową z dnia 11 lipca 1994 r. syndyk masy upadłości tych zakładów sprzedał powodom wierzytelności z tytułu nakładów poniesionych przez upadłego na wybudowanie ośrodka wypoczynkowego. Przedmiotem umowy były wszystkie nakłady, których upadły miał prawo dochodzić od właściciela gruntu. Ich wartość odpowiadała kwocie zasądzonej przez Sąd pierwszej instancji.

W toku postępowania upadłościowego toczącego się po ogłoszeniu upadłości Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w L. Sąd Rejonowy w L. postanowieniem z 19 listopada 2002 r. oddalił wniosek powodów o wyłączenie z masy upadłości prawa własności budynków. W 2004 r. powodowie wydali przedmiotową nieruchomości.

Oceniając przedstawiony stan faktyczny, Sąd Okręgowy uznał, że poczynione nakłady stały się na podstawie art. 47 § 1 k.c. własnością Skarbu Państwa. Przyjął, że przewidziany w umowie dzierżawy z 1977 r. zakaz zbywania przez dzierżawcę praw wynikających z umowy dotyczy prawa do użytkowania terenu w B. i prawa wzniesienia obiektów trwałych, nie stanowi natomiast zakazu zbycia wierzytelności z tytułu poczynionych nakładów. Jako podstawę prawną zasądzonych roszczeń Sąd pierwszej instancji wskazał art. 694 w zw. z 676 k.c.

W apelacji pozwany Skarb Państwa zarzucał naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. oraz art. 694 w zw. z 676 k.c., art. 2 ust. 1-3 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz.U. Nr 79, poz. 464 ze zm.) i art. 200 ust. 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (jedn. tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603). Wyrokiem z dnia 15 czerwca 2004 r. Sąd Apelacyjny uwzględnił częściowo apelację i zmienił zaskarżony wyrok w zakresie określenia początkowej daty zasądzenia odsetek za opóźnienie.

Na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej, wyrokiem z dnia 10 czerwca 2005 r., II CK 737/04, Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy uznał, że Sąd Apelacyjny naruszył art. 676 w zw. z art. 694 k.c. przez ich zastosowanie mimo braku dostatecznych ustaleń.

Wyrokiem z dnia 10 stycznia 2006 r. wydanym po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i powództwo oddalił.

Sąd drugiej instancji podniósł, że adresatem roszczenia przewidzianego w art. 676 k.c. o zapłatę sumy odpowiadającej wartości ulepszeń może być tylko podmiot, który był wynajmującym w chwili zakończenia stosunku najmu. Stwierdził ponadto, że Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w L. wskutek uwłaszczenia wstąpiło w trwający stosunek dzierżawy w miejsce wydzierżawiającego. Podkreślił przy tym, że przedmiotowe roszczenie nie przysługiwało wobec Skarbu Państwa ani powodom, ani też zbywcy wierzytelności, a sytuacja powodów nie może w tym zakresie być lepsza niż jego sytuacja.

Skarga kasacyjna wniesiona jedynie przez powoda J. W.o oparta została na obu podstawach.

W ramach podstawy naruszenia prawa procesowego skarżący zarzucał naruszenie:

- art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 393¹⁹ k.p.c. przez niewypełnienie wskazań zawartych w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2005 r.,
- art. 328 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej zaskarżonego wyroku,
- art. 385 k.p.c. przez jego niezastosowanie mimo bezzasadności apelacji strony pozwanej.

W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego zarzucono natomiast naruszenie:

- art. 65 § 1 i 2 k.c. przez błędną wykładnię treści umowy z 1977 r. i błędną jej kwalifikację jako umowy dzierżawy,
- art. 676 w zw. z 694 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie mimo braku wystarczających ustaleń,
- art. 405 k.c. przez jego niezastosowanie.

We wnioskach kasacyjnych skarżący domagał się uchylenia w całości zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności ocenić należało zasadność zarzutów podniesionych przez skarżącego w ramach podstawy naruszenia prawa procesowego.

Sformułowany w ramach tej podstawy zarzut naruszenia art. 386 § 6 k.p.c. w zw. z art. 393¹⁹ k.p.c. nie może być uwzględniony. Przede wszystkim zauważyć trzeba, że art. 393¹⁹ k.p.c. został uchylony ustawą z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), która weszła w życie dnia 6 lutego 2005 r. Wejście w życie wskazanej ustawy nowelizującej nastąpiło w toku postępowania przed Sądem Najwyższym zainicjowanego kasacją od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 15 czerwca 2004 r., a przepisy dotychczasowe – w tym art. 393¹⁹ k.p.c. – znajdowały zastosowanie jedynie do rozpoznania tej kasacji (art. 3 ustawy nowelizującej). W toku ponownego rozpoznawania sprawy przez Sąd drugiej instancji art. 393¹⁹ k.p.c. nie mógł być już więc stosowany. Niezależnie jednak od błędnego powołania przez skarżącego art. 393¹⁹ k.p.c. (zamiast art. 398²¹ k.p.c., stanowiącego jego odpowiednik i obowiązującego w chwili wydawania zaskarżonego wyroku), zarzut naruszenia art. 386 § 6 k.p.c. nie może być uznany za trafny. Przepis ten przewiduje związanie sądów pierwszej i drugiej instancji przy ponownym rozpoznaniu sprawy oceną prawną i wskazaniem co do dalszego postępowania zawartymi w uzasadnieniu kasatoryjnego wyroku sądu drugiej instancji. Zakres związania stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w uzasadnieniu kasatoryjnego wyroku określony został natomiast w art. 398²⁰ k.p.c. Przepis ten stanowi, że sąd, któremu sprawa została przekazana, związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy. Zamieszczenie przez ustawodawcę w kodeksie postępowania cywilnego art. 398²⁰, będącego przepisem szczególnym o postępowaniu przed Sądem Najwyższym w rozumieniu art. 398²¹ k.p.c., wyłącza możliwość stosowania art. 386 § 6 k.p.c. do określenia zakresu związania sądu pierwszej lub drugiej

instancji stanowiskiem Sądu Najwyższego. Ubocznie tylko należy dodać, że pojęcie wykładni prawa, użyte w art. 398²⁰ k.p.c., interpretować trzeba ściśle. Wyłącza to przyjęcie, że Sąd drugiej instancji związany jest innymi niż wyjaśnienie treści przepisów wypowiedziami Sądu Najwyższego zawartymi w uzasadnieniu kasatoryjnego wyroku, w tym wskazaniemi co do dalszego postępowania (por. niepublikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2004 r., II CK 162/03, z dnia 8 czerwca 2005 r., V CK 697/04, i z dnia 19 października 2005 r., V CK 260/05).

Chybiony okazał się również zarzut naruszenia art. 385 k.p.c. przez jego niezastosowanie. Jak wielokrotnie wyjaśniał Sąd Najwyższy, naruszenie tego przepisu polegać może na oddaleniu apelacji mimo uznania jej za zasadną przez sąd drugiej instancji albo nieoddaleniu apelacji mimo uznania jej za bezzasadną. Zarzut naruszenia art. 385 k.p.c. nie może przy tym stanowić samodzielnego zarzutu skargi kasacyjnej, gdyż jego naruszenie stwierdzić można dopiero w razie podniesienia trafnych zarzutów naruszenia przepisów prawa materialnego lub przepisów prawa procesowego innych niż art. 385 k.p.c. (por. niepublikowane postanowienia z dnia 8 maja 2002 r., III CKN 917/00, i z dnia 12 marca 2002 r., IV CKN 1697/00).

Na uwzględnienie nie zasługuje również zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej zaskarżonego wyroku. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednolicie, że uchybienie przez Sąd drugiej instancji art. 328 § 2 k.p.c. stanowić może usprawiedliwioną podstawę kasacyjną jedynie wyjątkowo, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku sporządzone zostało w sposób uniemożliwiający jego kontrolę kasacyjną (por. niepublikowane wyroki z dnia 28 lutego 2006 r., III CSK 149/05, z dnia 9 marca 2006 r., I CSK 147/05, i z dnia 17 marca 2006 r., I CSK 63/05). Uzasadnienie zaskarżonego skargą kasacyjną wyroku Sądu drugiej instancji nie jest natomiast dotknięte uchybieniami tej rangi.

Wśród zarzutów ujętych w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zasadnicze znaczenie ma zarzut naruszenia art. 676 w zw. z 694 k.c. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wydanym w rozpoznawanej sprawie wyroku z dnia 10 czerwca

2005 r., II CK 737/04, do oceny roszczenia powodów – opartego na art. 676 w zw. z 694 k.c. – podstawowe znaczenie miało wyjaśnienie następujących zagadnień. Po pierwsze, czy po stronie Ś. Zakładów Artykułów Technicznych, które umową z dnia 11 lipca 1994 r. dokonały przelewu na rzecz powodów roszczeń z tytułu zwrotu nakładów dokonanych na przedmiotowej nieruchomości, powstało roszczenie o zwrot wartości ulepszeń. Po drugie, przeciwko jakiemu podmiotowi roszczenie to mogło powstać. Po trzecie, jaka jest jego podstawa prawna. Sąd Najwyższy wskazał także na ewentualną potrzebę rozstrzygnięcia dalszych zagadnień (określenia wymagalności roszczeń, czasu zwrotu rzeczy, powstania roszczeń w ramach stosunku dzierżawy z 1977 r. lub z 1991 r., rozmiaru roszczeń). W motywach powołanego orzeczenia wyjaśniono ponadto, że dla oceny roszczenia cedenta o zwrot wartości nakładów, zbytego następnie powodom, decydujące znaczenie ma zwrot rzeczy między stronami stosunku dzierżawy, a nie zwrot rzeczy przez powodów. Sąd Najwyższy podniósł również, że wolę Skarbu Państwa „zatrzymania ulepszeń” w rozumieniu art. 676 k.c. wiązać można z decyzją uwłaszczeniową z dnia 4 września 1992 r., potwierdzającą m.in. nieodpłatne przekazanie przedmiotowych budynków uwłaszczonego podmiotowi. Wymienione wskazania Sądu Najwyższego nie były wprawdzie – w świetle art. 398²⁰ k.p.c. - dla Sądu drugiej instancji wiążące, niemniej jednak, zajęcie przez ten Sąd jednoznacznego stanowiska co do wymienionych zagadnień było niezbędne dla oceny zasadności dochodzonych roszczeń.

W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd drugiej instancji ograniczył się do wyrażenia zapatrywania, że roszczenie o zwrot wartości ulepszeń przysługuje przeciwko wydzierżawiającemu w chwili zakończenia stosunku dzierżawy. Przyjmując ten – niewątpliwie trafny – pogląd, Sąd drugiej instancji zaniechał jednak dokonania jednoznacznych ustaleń, czy i kiedy doszło do zakończenia przedmiotowego stosunku dzierżawy z 1977 r. W konsekwencji, nie określił również momentu zwrotu wydzierżawiającemu przez dzierżawcę przedmiotu dzierżawy, ani nie przesądził kwestii, czy wydzierżawiający skorzystał z uprawnienia do zatrzymania ulepszeń skutkującego powstaniem roszczenia o zwrot ich wartości. Pomiął również inne zagadnienia, na potrzebę rozstrzygnięcia których wskazywał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 czerwca 2005 r. W tym stanie

rzeczy przedwcześnie było dokonywanie oceny wstąpienia – w wyniku uwłaszczenia – Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego w L. w stosunek dzierżawy w miejsce wydzierżawiającego Skarbu Państwa. Z tych przyczyn uznać trzeba, że Sąd drugiej instancji dopuścił się naruszenia art. 676 w zw. z 694 k.c. ze względu na brak ustaleń wystarczających do oceny dochodzonego przez powodów roszczenia przewidzianego w tych przepisach.

Nietrafne okazały się natomiast zarzuty naruszenia art. 65 k.c. oraz art. 405 k.c. Odnośnie do pierwszego z nich stwierdzić trzeba, że w toku dotychczasowego postępowania poza sporem pozostawała ocena umowy z 1977 r. jako umowy dzierżawy. Nie można również pominąć okoliczności, że umowa ta oznaczona została jako umowa dzierżawy, a w jej treści zamieszczono wszystkie elementy przedmiotowo istotne (*essentialia negotii*) składające się na umowę dzierżawy uregulowaną w dziale II tytułu XVII księgi trzeciej k.c. Wbrew stanowisku skarżącego, nie ma zatem podstaw do uznania analizowanej umowy za umowę nienazwaną lub mieszaną. Nie przemawia za tym w szczególności argument skarżącego, że w umowie tej zamieszczono postanowienia odbiegające od ustawowej konstrukcji umowy dzierżawy, niesprecyzowane zresztą w skardze kasacyjnej. W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 405 k.c. przypomnieć natomiast należy wyrażany wielokrotnie w judykaturze pogląd, że przepis art. 676 k.c. wyłącza stosowanie do zwrotu wartości ulepszeń dokonanych przez najemcę (dzierżawcę) przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1980 r., II CR 394/80, OSNC 1981, nr 7, poz. 134, z dnia 21 stycznia 2004 r., IV CK 362/02, niepubl., z dnia 7 kwietnia 2005 r., II CK 431/04, niepubl.). Wywodzenie przez powodów roszczenia dochodzonego w rozpoznawanej sprawie z art. 676 w zw. z 694 k.c. wyłączało zatem obowiązek Sądu drugiej instancji dokonywania jego oceny w świetle przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Z podanych przyczyn, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.